

اعتراض روی دیوارهای شهر

درخواست پاک کردن دیوار نوشته‌ها از سوی شهروندان در سامانه ۱۳۷ شهرداری ۶ هزار درصد رشد داشته است

حمیدرضا خالدي

«درخواست برای پاک کردن دیوار نوشته‌ها از سوی شهروندان در سامانه ۱۳۷ شهرداری ۶ هزار درصد رشد داشته است» این آمار در حقیقت بخشی از گزارش سامانه ۱۳۷ شهرداری تهران در مورد تماس‌های شهروندان است که این روزها به شکل گسترده‌ای در فضای مجازی دست به دست می‌شود. اما شاید اهمیت این آمار در آن باشد که حکایت از رشد تصاعدي و ظهور مجدد پدیده‌ای قدیمی در بحبوحه اعتراض‌ها و ناآرامی‌های اخیر دارد. پدیده‌ای که قدمتی طولانی در تاریخ اعتراض‌ها دارد و گرچه با رونق گرفتن بازار رسانه‌ها و به خصوص فضای مجازی، مدتی است که دیگر یک‌تازی گذشته را ندارد اما با این حال به نظر می‌رسد در ایران تاریخ دوباره تکرار شده و دیوار نویسی بعد از قطعی‌های مکرر اینترنت و محدودیت‌های رسانه‌ای، دوباره به تریبونی پر قدرت برای بیان دیدگاه‌ها و عقاید و البته اعتراض‌های شهروندان بدل شده است.

دیوار نویسی در گذر تاریخ

پل ترو (نویسنده و رمان‌نویس اهل ایالات متحده آمریکا) در مجله نیویورک‌تایمز در مقاله‌ای درباره دیوار نویسی متروها می‌نویسد: «دیوار نویسی چیزی جز تخریب اموال عمومی نیست. پیام‌های ابلهانه آدم‌های کم‌سواد، خطوط خرچنگ قورباغه‌ای روی دیوار.» اما در مقابل

گروهی دیگر معتقدند دیوارنویسی زبان حال مردم معترض و محروم است. نورمن میلر در کتاب «ایمان دیوار نوشته‌ها» اظهار می‌دارد این پدیده «شورشی قبیل‌های علیه یک تمدن صنعتی شیرین و آغاز هزاره مکاشفه‌ای دیگر است.»

اما فارغ از این افکار و عقاید، دیوارنویسی یک هنر است و هنر، با چیزی سر و کار دارد که دیده می‌شود و بیشک، دیوارنوشته‌ها نسبت به آثاری که در گالری‌ها به نمایش درمی‌آیند، لغزش چشمان بیشتری را روی خود تجربه کرده‌اند. از دیدگاه تاریخی، قدمت دیوارنویسی به بیش از ۱۶ هزار سال پیش از میلاد مسیح و نقاشی‌های کشف‌شده در غار آلتامیرا در شمال کشور اسپانیا بازمی‌گردد. واژه گرافیتی (دیوارنگاری) از واژه «گرافیتو» (به ایتالیایی) مشتق شده است که به معنی اثرگذاری سریع یا خطاطی است و ممکن است اصل این واژه به «گرافیر» (نوشتن با قلم فلزی) در لاتین عامیانه بازمی‌گردد.

در طول تاریخ، دیوارنگاری از جنبه‌های مختلف ابزار دست‌جمعه قرار گرفته است. «اعتراض» از جمله مضامینی است که از بدو تولد همواره با دیوارنگاری آمیخته بوده است. ملل و جوامع در اعصار مختلف از این تریبون برای بیان اعتراضات خود استفاده کرده‌اند. از اروپا و جنگ جهانی گرفته تا جنبش سیاهان در آمریکا، دیوارنگاری همیشه در کنار سایر ابزار اعتراض به کار گرفته شده است. برای مثال هیپ‌هاپ/رپ و دیوارنگاری به وضوح همبستگی تنگاتنگی با یکدیگر داشته و دارند به‌طوری‌که نام و تصویر گروه‌های رپ معروف را می‌توان در دیوارهای شهرهای مختلف جهان مشاهده کرد. البته دیوارنگاری در ایران تاریخی غنی و بس طولانی دارد. در زمان مبارزات انقلابی مردم در برابر رژیم گذشته، با توجه به خفقان موجود و محدودیت‌های رسانه‌ای و همچنین به دلیل نبود یک رسانه مردمی برای انتقال پیام انقلابیون در طول سال‌ها مبارزه با حکومت پهلوی از خط و نقاشی به صورت دیوارنگاری و به ویژه دیوارنویسی به وفور استفاده شده که بعضی از این آثار هنوز هم باقی مانده است. همچنین از دوران هشت سال دفاع مقدس هم آثار ارزشمندی از دیوارنویسی‌ها باقی مانده که جالب توجه است.

در ماه‌های منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی ایران پیام‌های مهمی را با استفاده از رسانه‌ای به نام دیوار به ایران و جهان منتقل می‌کردند. گاهی مردم از طریق این دیوار نوشته‌ها یا نصب اعلامیه‌های مختلف در جریان آخرین رویدادهای انقلاب از قبیل (رهنمودهای رهبر انقلاب) تجمعات، راهپیمایی‌ها، شهادت یاران و... قرار می‌گرفتند.

مکان‌یابی برای این پیام‌ها به این شکل بود که دیوارها در مناطق پر رفت و آمد شهر و محله انتخاب می‌شد تا پیام نوشته‌شده در معرض دید

افراد بیشتری قرار گیرد.

به بیانی، می‌توان دیوار نوشته‌ها را مردمی‌ترین رسانه برای انتقال پیام در سال‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس نامید زیرا این رسانه توسط مردم انتخاب و محتوای پیام‌ها و شعارها نیز توسط آنها تولید و منتشر شد. به صورتی که جامعه هدف و مخاطب این رسانه نیز خود مردم بودند.

حنجره اعتراض مردم

اما اینکه چرا این شیوه اطلاع‌رسانی، در ماه‌های اخیر و در عصر ارتباطات دوباره به یکی از مهم‌ترین ابزار اطلاع‌رسانی و تربیونی برای بیان عقاید و افکار شهروندان بدل شده و تا این حد مورد اقبال قرار گرفته، سوالی است که بررسی آن از منظر جامعه‌شناسی می‌تواند بسیار قابل تامل باشد.

دکتر حسین ایمانی جاجرمی نیز مانند اکثر کارشناسان معتقد است که افزایش آمار درخواست برای پاک کردن دیوار نوشته‌ها ارتباط مستقیمی با ناآرامی‌های اخیر دارد. وی در این زمینه به «اعتماد» می‌گوید: از اواخر شهریور ماه که تب و تاب جدیدی در جامعه همزمان با شکل‌گیری ناآرامی‌ها و دو قطبی شدن فضای سیاسی جامعه ایجاد شده؛ رخداد‌های اجتماعی نیز به کف خیابان‌ها کشیده شده و به دل محلات رفته است. به بیانی، مناقشات سیاسی که باید در مراکزی مانند مجلس یا از طریق مطبوعات حل و فصل شود، به بطن زندگی مردم کشیده شده است که می‌توانیم از آن به روزمرگی سیاسی یاد کنیم.

وی با ذکر اینکه دیوار نویسی و شعار نویسی پدیده جدیدی در جهان و ایران نیست، می‌گوید: اصولاً هرگاه نظم شهری در جامعه‌ای به هم می‌خورد شاهد بروز پدیده‌های جدیدی هستیم که یکی از آنها همین دیوار نویسی است.

این جامعه‌شناس دیوار نویسی را تربیونی تاریخی برای بیان اعتراض‌های مردمی در جوامع عنوان می‌کند و معتقد است این پدیده از ده‌ها سال قبل جزو ابزاری بوده که مردم از آن برای بیان اعتراض‌های اقتصادی، سیاسی، تبعیض‌های نژادی، فاصله‌های طبقاتی و جنسیتی و... استفاده می‌کردند. کما اینکه به عنوان مثال در شهرهای بزرگ مجارستان یا لندن و پاریس و... نیز به وفور شاهد چنین دیوار نوشته‌هایی، به خصوص در جنوب شهرها هستیم. از منظر وی اتفاقات و ناآرامی‌های اخیر با اتفاق‌های سال‌های گذشته متفاوت است و نوعی لجاجت و سرکشی و پشتکار در آن دیده می‌شود که باعث شده تا این جریان همچنان ادامه داشته باشد، ضمن آنکه از سویی دیوار نویسی‌های چند ماه گذشته در واقع به نوعی می‌تواند نشانه‌ای از کم‌اثر شدن برخوردهای قهری و نظامی با

معارضان و قدرت‌نمایی مردم در برابر آنها باشد. وی با نقل خاطره‌ای در این زمینه می‌گوید: من هر روز در مسیری که طی می‌کنم از مقابل مدرسه‌ای در اکباتان عبور می‌کنم. هر روز شعار یا نوشته‌ای روی دیوار این مدرسه می‌بینم که تا شب پاک می‌شود. اما روز بعد دوباره همان نوشته یا شعار جدیدی روی همان دیوار نوشته شده است و این بازی موش و گربه بیش از ۲ ماه است که ادامه دارد. حتی چند بار فرد یا افرادی که این دیوار نویسی‌ها را انجام می‌دهند زیر شعارها خطاب به کسانی که آنها را پاک می‌کنند نوشته بودند؛ خسته نشدی ۲ ماه است هر روز قلم دست می‌گیری و شعارهای ما را پاک می‌کنی؟! یا اینکه نوشته بودند؛ بچرخ تا بچرخیم! کما اینکه این مدرسه نیز ممکن است یکی از همان مشتریان 137 باشد که هر روز به شهرداری زنگ می‌زند و از آنها می‌خواهند تا بیایند و این شعارها را پاک کنند!

اما این پدیده چگونه کمرنگ‌تر و بی‌فروغ‌تر می‌شود؟ به اعتقاد جامعه‌شناسان تا زمانی که از یک سو تریبون‌هایی برای بیان نقدها و اعتراض‌های شهروندان وجود نداشته باشد و تا وقتی که برای تعارضات و مطالبات شهری چاره‌ای اندیشیده نشود، این دیوارنویسی‌ها نیز می‌تواند ادامه داشته باشد. جاجرمی در این زمینه می‌گوید: در حقیقت دیوارنویسی نتیجه بیان اعتراض گروهی از مردم و به خصوص جوانانی است که دورنمای روشنی را برای آینده خود نمی‌بینند و حالا به این شیوه درصدد به رخ کشیدن اعتراض‌هایی هستند که تا آن زمان شنیده نشده است. به نظر می‌رسد دیوارنویسی را می‌توان اینگونه نیز توصیف کرد؛ استفاده از دیوار و معماری و فضاهای شهری به عنوان یک مدیوم و رسانه برای بیان اعتراض‌ها و به رخ کشیدن قدرت مردمی.

جاجرمی به بهانه افزایش عطش مردم برای دیوارنویسی توصیه‌ای هم به مسوولان و مدیران دارد تا شاید این پدیده کمرنگ‌تر شود. وی می‌گوید: مسوولان باید بپذیرند، نمی‌شود شبانه‌روز همه خیابان‌ها و معابر را کنترل کرد. باید بپذیریم که با دریایی از آدم‌های متنوع روبرو هستیم که قدرتشان را با به تصرف در آوردن دیوارهای مدارس و خانه‌ها و ... نشان می‌دهند. در حقیقت برای خاتمه چنین پدیده‌های اعتراضی یا باید مطالبات مردم پاسخ داده شود، یا سرکوب شود یا تسکین داده شود. در واقع وقتی شما هیچ‌کدام از این شروط را انجام نمی‌دهید و رسانه و تریبونی نیز برای بیان اعتراض‌ها و نقدها در اختیار مردم قرار نمی‌دهید نتیجه، همین دیوارنویسی‌هایی می‌شود که تازه شاید در صورت ادامه‌دار شدن به سایر شیوه‌های رسانه‌ای اعتراضی نیز منجر شود.

چرا شهروندان می‌خواهند دیوار پاک شود

با این وجود ولی همچنان يك سوال مهم باقی است. اینکه اگر دیوارنویسی ابزاری برای بیان اعتراض‌های مردمی است، پس چرا خود شهروندان با شهرداری تماس می‌گیرند و خواهان پاک کردن این شعارها و پیام‌های اعتراضی هستند؟ سوالی که جابجایی در پاسخ به آن می‌گوید: دلیل آن واضح است. همان‌طور که می‌دانید دیوارنویسی اعتراضی، به شکلی پنهانی انجام می‌شود چرا که مسلماً با کسانی که این کار را می‌کنند برخورد می‌شود. بنابراین طبیعی است در شرایط کنونی شهروندان به خاطر اینکه نکند خودشان متهم به این شعارنویسی‌ها شوند، ترجیح می‌دهند با شهرداری تماس بگیرند تا آنها بیایند و این دیوارنویسی‌ها را پاک کنند. هر چند خودشان قلباً هم ممکن است جزو معترضان باشند. از سویی مسلماً این آمار بخش کوچکی از کل دیوارنویسی‌هایی است که انجام می‌شود. بنابراین نمی‌تواند به معنای مخالفت یا موافقت مردم با اصل اعتراض‌ها و نقدها به مدیریت ارشد کشور باشد.